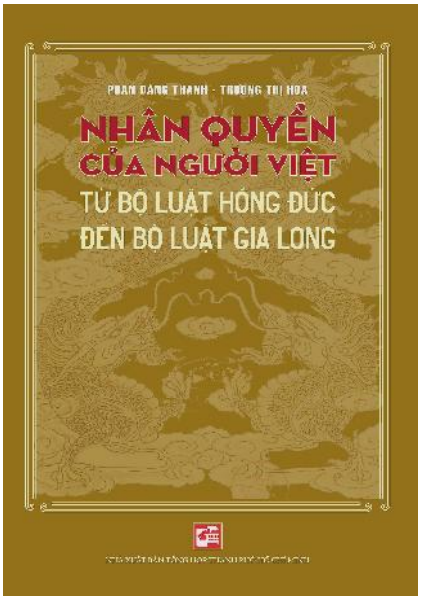
ĐỌC SÁCH

"NHÂN QUYỀN CỦA NGƯỜI VIỆT TỪ BỘ LUẬT HỒNG ĐỨC ĐẾN BỘ LUẬT GIA LONG"

NGUYỄN THỊ THU THỦY*

Trong lịch sử Việt Nam, cùng với sự phát triển của khoa học lịch sử mấy chục năm qua, nhiều góc khuất lịch sử đã từng bước được làm sáng tỏ. Những sự kiện lịch sử đã được nhận thức lại một cách khách quan, toàn diện và trung thực hơn. Trong lĩnh vực pháp chế sử, nhiều tài liệu được giới nghiên cứu phát hiện gần đây đã cho thấy điều đó.

Cụ thể như việc nghiên cứu về *Quốc triều hình luật* (*Bộ luật Hồng Đức*) và *Hoàng Việt luật lệ (Bộ luật Gia Long)* đã thu hút được sự quan tâm của đông đảo các nhà nghiên cứu trong và ngoài nước. Đối với *Quốc triều hình luật* ra đời vào nửa cuối thế kỷ XV, áp dụng liên tục tới nửa cuối thế kỷ XVIII, các nhà nghiên cứu đều thống nhất ý kiến cho rằng, bộ luật này là đỉnh cao của lịch sử pháp quyền quân chủ Việt Nam. Đây không chỉ là đỉnh cao so với những thành tựu pháp luật của các triều đại trước đó, mà còn đối với cả bộ luật được biên soạn vào thế kỷ XIX là *Hoàng Việt luật lệ*… Trong khi đó, đánh giá về *Hoàng Việt luật lệ* (ban hành vào năm 1815) còn nhiều ý kiến khác nhau, thậm chí trái ngược nhau. Bên cạnh số ít ý kiến gần đây đánh giá là một bộ luật sáng tạo, nhân văn… còn đại đa số ý kiến tồn tại suốt cả trăm năm qua cho đến ngày nay đều cho rằng *Hoàng Việt luật lệ* chịu ảnh hưởng

sâu đậm của *Đại Thanh luật lệ* của Trung Quốc, từ hình thức, tên gọi, cấu trúc đến nội dung các điều luật và điều lệ, vì vậy, nó mất hết đặc thù mang tính dân tộc Việt Nam. Các điều luật phản ánh thực tiễn nước ta trong *Quốc triều hình luật* đều không còn, thay vào đó là những luật lệ ngoại lai rất hà khắc. *Bộ luật Gia Long* "mù quáng", "cóp nguyên xi", "nhắm mắt chép" bộ luật của nhà Thanh, đồng thời xóa bỏ tất cả những điểm "tân kỳ mang tính dân tộc" của *Bộ luật Hồng Đức*…

Trăn trở với những ý kiến còn chưa thống nhất về vị trí, vai trò lịch sử của

*TS. Khoa Lịch sử, Trường Đại học Sư phạm Hà Nội

Quốc triều hình luật và *Hoàng Việt luật lệ*, hai tác giả - Luật sư Phan Đăng Thanh và Luật sư Trương Thị Hoà đã dành nhiều tâm huyết để hoàn thành chuyên khảo *Nhân quyền của người Việt từ Bộ luật Hồng Đức đến Bộ luật Gia Long*. Cuốn sách được Nhà xuất bản Tổng hợp Thành phố Hồ Chí Minh xuất bản lần đầu vào tháng 3 năm 2023, sau đó được chỉnh sửa, bổ sung và tái bản năm 2024 với nhiều ý kiến nhận xét, phân tích, bình luận của giới nghiên cứu khoa học, các cơ quan báo chí và bạn đọc. Sách gồm 5 chương: Chương I: *Bộ luật Hồng Đức: Bộ luật cơ bản của nhà Hậu Lê*; Chương II: *Bộ luật Hồng Đức: Bộ luật Việt Nam đầu tiên đề cao nhân quyền*; Chương III: *Bộ luật Gia Long: Bộ luật cơ bản của nhà Nguyễn*; Chương IV: *Bộ luật Gia Long kế thừa và phát triển giá trị nhân quyền của Bộ luật Hồng Đức*; Chương V: *Cần công bằng với bộ luật Gia Long*.

Dựa theo những chi tiết khả tín ghi chép trong chính sử triều Nguyễn (*Đại Nam thực lục*), tác giả đã chứng minh cho thấy các vua đầu nhà Nguyễn hết lòng trân trọng, tôn kính các vua và pháp chế thời Lê sơ, đặc biệt là đối với vị hoàng đế vĩ đại Lê Thánh Tông và *Bộ luật Hồng Đức*. Vua Minh Mệnh đã nói với triều thần: "Lê Thánh Tông lập ra pháp chế, việc gì cũng có thể lưu mãi về sau". Những việc gì không có quy định trong *Bộ luật Gia Long* thì vận dụng theo phong tục tập quán thấm đượm tinh thần pháp chế Hồng Đức từng điều chỉnh các quan hệ xã hội Đại Việt liên tục suốt hàng mấy thế kỷ. Như vậy, thực tế không hề có việc *Bộ luật Gia Long* xóa bỏ tất cả những điểm tân kỳ, tiến bộ mang tính dân tộc của *Bộ luật Hồng Đức*, "đi ngược lại truyền thống và phong tục",...

Bộ luật Gia Long bảo lưu và phát triển *Bộ luật Hồng Đức*, kế thừa liên tục truyền thống pháp lý lâu đời của dân tộc Việt Nam.

Qua 5 chương sách, những vấn đề cơ bản của hai bộ *Quốc triều hình luật* và *Hoàng Việt luật lệ* như: lịch sử ra đời, hình thức, kết cấu, nội dung, các bản dịch và giá trị... được trình bày hệ thống cụ thể trong Chương I và Chương III. Cuốn sách một lần nữa khẳng định, *Bộ luật Hồng Đức* và *Bộ luật Gia Long* đã đánh dấu trình độ phát triển cao về kỹ thuật lập pháp và tư tưởng pháp lý của dân tộc Việt Nam.

Nội dung chính của cuốn sách tập trung trình bày và diễn giải về nhân quyền của người Việt từ thế kỷ XV đến thế kỷ XIX. Hai tác giả đã nghiên cứu, so sánh và khẳng định rằng: *Bộ luật Hồng Đức* là bộ luật Việt Nam đầu tiên đề cao nhân quyền với 25 quyền con người cụ thể, còn *Bộ luật Gia Long* đã kế thừa và phát triển giá trị nhân quyền của *Bộ luật Hồng Đức*, thể hiện qua nhiều điều luật, điều lệ với hơn 25 nhân quyền tiêu biểu. Cả hai bộ luật đã bảo vệ quyền tập thể của dân tộc là quyền dân tộc tự quyết và những quyền cơ bản của con người như: quyền bình đẳng giữa nam và nữ, quyền được bảo vệ, nâng đỡ của người cao tuổi, phụ nữ, trẻ em, người khuyết tật, goá bụa, neo đơn...; dân chúng có quyền biện tội trước phán quan và được xét xử công bằng, quyền bầu cử, quyền của người tiêu dùng... Có thể thấy, quyền con người trong *Quốc triều hình luật* và *Hoàng Việt luật lệ* ở những mức độ bước đầu khác nhau đều mang tinh thần phù hợp với luật pháp quốc tế hiện đại về quyền con người.

Đặc biệt, hai tác giả đã đối chiếu những quy định liên quan đến quyền con người trong *Quốc triều hình luật* và *Hoàng Việt luật lệ* để đi đến khẳng định ở chương cuối của sách rằng: Không chỉ kế thừa mà một số quyền con người trong *Hoàng Việt luật lệ* có khuynh hướng phát triển ở mức độ tiến bộ hơn so với *Quốc triều hình luật*. Chẳng hạn, đối với quyền sống của con người, *Quốc triều hình luật* quy định rải rác trong nội dung các chương khác nhau; mỗi hành vi cũng chưa được đặt tên tội danh rõ ràng. Trong khi đó, *Hoàng Việt luật lệ* đã quy định tập trung, đầy đủ hơn, với 20 tội danh cho từng hành vi phạm tội cụ thể trong cùng một chương (Chương IV, thuộc Quyển XIV: Nhân mạng). Các dấu hiệu của tội phạm cũng được *Hoàng Việt luật lệ* quy định tương đối rõ ràng, cụ thể theo từng khoản nặng nhẹ khác nhau để tuỳ khi áp dụng... Một số quy định khác cũng thể hiện sự phát triển quyền con người của *Hoàng Việt luật lệ* so với *Quốc triều hình luật* như: quyền dân tộc tự quyết, quyền phụ nữ, quyền của người cao tuổi, trẻ em và người khuyết tật, quyền tư hữu ruộng đất, quyền thừa kế di sản, quyền tự do ngôn luận, bày tỏ ý kiến, quyền biện tội trước phán quan xét xử, quyền không bị buộc làm nô tỳ, quyền của dân tộc thiểu số, quyền được hưởng mức sống thích đáng...

Các quyền con người nói trên, hầu như *Quốc triều hình luật* có nhân quyền nào thì *Hoàng Việt luật lệ* có nhân quyền ấy. Bên cạnh đó, ở phần kết luận, các tác giả còn gợi lên một số nhân quyền mang tính thời sự, cấp tiến trong bước văn minh tiến bộ của nhân loại mà *Đại Thanh luật lệ* của Trung Quốc và *Quốc triều hình luật* của Đại Việt đều không có. Cụ thể như quyền được bảo đảm tự do sinh hoạt đời sống riêng tư, gia đình (Điều 164, *Hoàng Việt luật lệ*: "Trở nhân gia sự", tương ứng với Điều 12, *Tuyên ngôn Quốc tế nhân quyền* năm 1948 và Điều 17, *Công ước Quốc tế về các quyền dân sự và chính trị* năm 1966: "không ai phải chịu sự can thiệp một cách tùy tiện vào cuộc sống riêng tư, gia đình"). Và, quyền của người nộp thuế quy định tại Điều 11, *Hoàng Việt luật lệ*: "Thu thuế lương thực để trên mặt hộc quá đầy", mà cho tới thế kỷ XXI, luật lệ của nhiều quốc gia trên thế giới chỉ để ý quy định *nghĩa vụ* của người nộp thuế chứ ít quan tâm đến… *quyền* của người nộp thuế.

Bằng những dẫn chứng cụ thể, lập luận rõ ràng, cuốn sách đã khẳng định *Quốc triều hình luật* và *Hoàng Việt luật lệ* xứng đáng được xem là một đóng góp quan trọng của dân tộc Việt Nam vào giá trị nhân quyền cao quý của nhân loại.

Cuốn sách đặc biệt dành Chương V, với tiêu đề *Cần công bằng với Bộ luật Gia Long* để giới thiệu các ý kiến bình luận về *Hoàng Việt luật lệ*, gồm cả những ý kiến đánh giá cao cũng như những ý kiến phê phán giá trị của bộ luật này. Thông qua nghiên cứu cụ thể về nhân quyền trong lịch sử Việt Nam từ *Quốc triều hình luật* đến *Hoàng Việt luật lệ*, các tác giả cho rằng cần nhận định khách quan, đánh giá công bằng với *Hoàng Việt luật lệ* để cùng nhau công nhận và tôn vinh những giá trị của bộ luật này.

Cuốn sách *Nhân quyền của người Việt từ Bộ luật Hồng Đức đến Bộ luật Gia Long*, đã góp phần khẳng định những giá trị lịch

sử của *Hoàng Việt luật lệ* trong tiến trình lịch sử lập pháp Việt Nam và thế giới. Những điểm tiến bộ của *Quốc triều hình luật* ở mức độ khác nhau tiếp tục được kế thừa trong *Hoàng Việt luật lệ*, thậm chí một số nội dung đáng coi là bước phát triển của *Hoàng Việt luật lệ* so với *Quốc triều hình luật*. Cả hai bộ cổ luật Việt Nam ra đời vào nửa sau thế kỷ XV và nửa đầu thế kỷ XIX đã góp phần khẳng định vị trí đáng tôn vinh của nền cổ luật Việt Nam trong lịch sử nhân quyền của nhân loại khi so sánh với sự ra đời và nội dung của *Luật Nhân quyền Anh* năm 1689, *Tuyên ngôn Nhân quyền và Dân quyền Pháp* năm 1789, *Luật về các quyền Mỹ* năm 1791, *Tuyên ngôn Quốc tế nhân quyền* năm 1948, *Công ước Quốc tế về các quyền dân sự và chính trị* năm 1966, *Công ước Quốc tế về các quyền kinh tế, xã hội và văn hóa* năm 1966 và các Công ước quốc tế về nhân quyền chuyên biệt xuất hiện sau này. "Có thể nói, tuy Việt Nam không phải là nơi sản sinh ra thuật ngữ "nhân quyền (human right)", nhưng tổ tiên người Việt đã tiến gần những tiêu chuẩn nhân quyền quốc tế ngày nay" (1).

Góp ý nhận xét, phân tích, bình luận cùng với hơn 10 cơ quan báo chí truyền thông, 23 nhà khoa học và độc giả xa gần, nhà sử học Nguyễn Đình Đầu đã đánh giá trong buổi tọa đàm khoa học giới thiệu sách ngày 19-8-2023: "Có thể nói quyển sách này như một bài bào chữa về cơ bản là có sức thuyết phục, tham gia bảo vệ trước tòa án lịch sử dân tộc cho *Bộ luật Gia Long* đã bị phê phán thậm tệ hàng thế kỷ qua. Dường như lâu nay *Hoàng Việt luật lệ* đã gánh chịu hàm oan (2).

CHÚ THÍCH

(1). Mạc Đường, *Đôi điều suy tư, in trong: Công luận báo chí, giới nghiên cứu và bạn đọc bình luận tác phẩm "Nhân quyền của người Việt từ Bộ luật Hồng Đức đến Bộ luật Gia Long",* Nxb. Tổng hợp Thành phố Hồ Chí Minh, 2024, tr. 82.

(2). Nhiều tác giả, *Công luận báo chí, giới nghiên cứu và bạn đọc bình luận tác phẩm "Nhân quyền của người Việt từ Bộ luật Hồng Đức đến Bộ luật Gia Long"*, Nxb. Tổng hợp Thành phố Hồ Chí Minh, 2024, tr. 14, 61, 72, 93....